

Halsten Brager, Erland Landsends sønnesønn, drev også med urmakeri i bygden. Omkring 1870 dro han til Wisconsin hvor han fortsatte denne sin virksomhet.

*Knud Sørfladen*¹ – skrev seg også Soerfladten, Sørphlatten – var født 1809 og døde i 1869. Han hadde sjeldne tekniske anlegg forenet med en stadig streben etter nye løsninger. Som dambygger var han kjent viden om, og folk hentet ham langveis fra til slike arbeider, han bygget også sager og møller og drev som mekaniker, kunstsmed og urmaker.

Ved sin fremragende tekniske ferdighet utførte han mangt og meget som for andre i bygden syntes uforklarlig. Likesom Erland Landsend fikk han derfor ord på seg for å ha overnaturlige evner.

Sørfladen skal ha laget omkring 100 klokker. Han varierte sine konstruksjoner og brukte tildels noen som var utenom de vanlige, f.eks. stående vindfang med snekkedrev. Verkene er gjennomgående gode og har lett gang. Skivene er ofte av tre, grønne eller rødmalte med tallring og ornamenter av blikk. «Sørflad-klokkene» har godt ord på seg i bygden, og folk skiller seg nødig av med dem.

Knud Sørfladen druknet i Faslefossen under arbeidet med å bryte løs en stenblokk i stupet.

Nuub Rustebakke (signerte også N.R.) fra Begnadalen, var født i begynnelsen av 1800-tallet. Han utvandret til Amerika i 1866. Hans mange klokker har som regel gode verk, men enkelt utstyr. Ur no. 79 fra 1839 har datumviser fra skivens sentrum og to klokkeskåler. Han brukte tildels tyske dekorerte skiver kjøpt hos en furniturhandler i Christiania. Rustebakke leverte gjerne sine ur med kasse som en snekker i Etnedalen laget for ham. Kassene er karakteristiske og djerne, utstyrt med kraftige volutter i overstykket.

Amund Rustebakke, en eldre bror av den foregående, skal også ha vært en dugelig urmaker.

Etnedal har hatt en flittig klokkemaker i *Ole Halvorsen* fra Stamperstugu. Han brukte forskjellige signaturer: Ole Halvorsen, Ole H. Stamperstugu, Ole H.S., O.H.S. En rekke arbeider fra hans hånd daterer seg fra tidsrommet 1770 til 1803. Han har laget gans-

¹ Bror av den kjente *Ole Sørfladen*, også kalt «Valdresprofeten» eller «Muhamedaneren», som fra tiden omkring 1850 ledet en rekke religiøse eksesser i Valdres.

ke mange klokker, omkring 100, men utførelsen er temmelig primitiv.

Fra *Østre Slidre* kjennes verk av *Tollef Knudsen Skatteboe*. De er grovt utført, men gangen er som regel lett. Inndelingen i hjulverket avviker fra den vanlige.

I *Vestre Slidre* har *Trond Olsen Høime* gjort en del gulvur, solide men nokså grove, med skiver av tre eller jern. På et av dem står årstallet 1849.

I *Vang* drev *Ole Søgne* med å reparere klokker, noen gjorde han også selv. Han var en dyktig bøsse-maker, laget håndterske-maskiner av egen konstruksjon og arbeidet som modellsnekker. Dessuten laget han hardingfeler og skal ha vært en utmerket felespiller. Ved siden av hadde han et lite gårdsbruk hvor han også drev med fiskeutklekning. Hans virksomhet faller omkring midten av 1800-tallet og videre utover.

GUDBRANDSDALEN¹ MED GAUSDAL

Knappt noe distrikt i landet har gjennom tidene stått så høyt i håndverk og kunstindustri som Gudbrandsdalen. Dølene synes å ha vært i besittelse av særlige anlegg for denslags ferdigheter. Håndverkskunsten har dessuten fått utvikle seg under gunstige betingelser. Bygdene sto seg gjennomgående godt i økonomisk henseende og mange storgårder fantes der. Distriktene har også hatt en betydelig sivil og militær embetsstand.

Gudbrandsdalen har fra gammel tid stått i livlig kontakt med omverdenen. Kongeveien fra Oslo til Trondheim følger dalen. Gjennom Lesja var det adkomst til Romsdalen, og gjennom Vågå ferdselslinjer til Sogn, Nordfjord og Sunnmøre. I lang tid førte bøndene fra Gudbrandsdalen sine varer på kløv vest over fjellet. På hjemturen hadde de da med seg sild, tørrfisk, salt og tran. Ennå fins det ved fjordene atskillige eldre håndverksgjenstander fra Gudbrandsdalen.

Ikke minst har markedene spilt en viktig rolle for Gudbrandsdalens forbindelse utad. Det gjaldt særlig markedet på Veblungsnes i

¹ Lillehammer side 143.

Romsdalen, hestemarkedet på Grov, «purkeskinnsmarkedet» dels i Lom, dels på Vågåmo og ved Dovrebro. Under lakesildfisket var det også livlig omsetning ved Kobberberget, en odde som stikker ut i Mjøsa ved Lillehammer. Der ble det bl.a. solgt og bortbyttet gjørtlersaker og andre håndverksprodukter. Dalens folk søkte også til fjernere handelsstevner, således til Christiania, Trondheim og Levanger og ikke minst til Røros og Grundset marked hvor de også drev varebytte med Sverige.

Jernverket på Lesja (1659-1812) og kanskje kobberverket på Sell (1624-1789) har hatt sin betydning for enkelte av dalens håndverk. Av større betydning ble det at ikke få av ungguttene i Gudbrandsdalen gjorde soldattjeneste utenfor landet. Noen ved garden i København, andre ble i årene omkring 1760 utkommandert til Holstein. Mange av dem benyttet anledningen til å lære seg et håndverk i fritiden og brakte med seg hjem verdifulle impulser som førte til nydannelser i dalens håndverk.

Fra Gudbrandsdalen kjenner man tallrike norske klokker hvorav de fleste er laget i dalen. Foruten disse har det forekommet mange forskjellige tidmålere: Solskiver og timeglass, store jernur av gammel type, engelske lanterneur og gulvklokker, hollandske arbeider, Schwarzwalderrur, svenske Mora-klokker og danske ur.

Det er all grunn til å anta at det har vært ur i Gudbrandsdalen temmelig langt tilbake, allerede tidlig på 1600-tallet. Dette fremgår da også av offentlige protokoller. I 1659 ble det holdt skifteforretning etter presten Glostrups hustru. Blant løssøret nevnes et seierverk som takseres til 8 rdl. Glostrup var sogneprest i Vågå fra 1640 til 1667.

I Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, Biblioteket, finnes en geistlig skiftebok som omfatter årene 1696-1712. Den inneholder bl.a. skifter fra prestegårdene i Lesja, Vågå, Fron og Ringebu. Det viser seg der at de geistlige hjem var godt utstyrt, ofte fantes det både én og fler klokker i huset. Etter Vågå-presten Henning Munch er det i 1696 registrert et seierverk taksert til 8 rdl. På Frons prestegård ble det samme år foretatt et skifte etter prost Brede Hammer. Han var av dansk slekt, hadde vært slottsprest på Akershus og kom til Fron som sogneprest i 1665. Boet etter ham var meget omfattende. Det originale skiftet brev fyller således 144 foliosider. Blant hans eiendeler var «Ett stort Slaug-Verch iche

Correct i gangen», taksert til 6 rdl. og et «Sølf Sejer Verch» til 5 rdl. Ved skifte av 1705 på Ringeby etter Otto Ørbech oppføres et engelsk urverk med 12 rdl. Ørbech var sogneprest der fra 1695. I 1709 døde prestefruen på Lesja gift med Christen Gammelgaard, kallschapellan i Lesja og senere sogneprest i 1695. Det har vært velstand i huset og forskjellig rikt utstyr. I følge skifteprotokollen ble det bl.a. i boet registrert en klokke av messing taksert til 10 rdl. og et sølvur til hele 30 rdl.

Fra en noe senere tid har man et stort skifte etter Henrik Jacobsen Smidt, sorenskriver i Nordre Gudbrandsdalen, lagmann i Valdres og assessor i overhoffretten. Smidt bodde på Sunde i Vågå. Han var en grunnrik mann og eide mange storgårder i Vågå og Fron. I skifteprotokollen oppføres «Et gammelt Slagwerch, 2 ort». Skiftet ble holdt i 1719, men da klokken uttrykkelig betegnes som gammel og den lave takst peker i samme retning, må også dette ur være fra 1600-årene.

Det er ikke bare arkivene som vitner om at det har forekommet ur i Gudbrandsdalen fra gammel tid. I De Sandvigske Samlinger finnes det således flere klokker fra 1600-tallet, to eller tre av dem fra århundrets første halvdel. I Romsdalsmuseet står et verk av samme alder og det stammer antagelig fra Gudbrandsdalen.

Som antydning er de eldste ur i disse distrikter kommet med embedsmennene eller andre innflyttede byfolk. Hos bøndene, om det så var på storgårdene, har ur ikke funnet innpass så tidlig som i 1600-årene og knapt nok i decenniene etter århundreskiftet. De første klokker hos bøndene har antagelig vært å finne i Fåberg ved Lillehammer. I hvert fall er det beviselig at prestegjeldet hadde urmakere i begynnelsen av 1740-årene.

I skifter fra gårdbrukerhjem er ingen klokker oppført ved midten av århundret.¹ I et dødsbo av 1751 fra frigården Breden, skyssstasjonen i Sell, nevnes «et gammelt Stueuhr, som har Skade og gaar uriktig . . . 4 Rdl.» En og annen klokkekasse bærer årstall omtrent fra samme tid og på Ridder-Sandbu i Vågå står et gulvur fra 1761. Men ennå var det sjelden å finne klokker på gårdene, særlig nord i distriktet, før noe senere.

¹ Det må dog merkes at det vel kan ha eksistert klokker hos bøndene selv om dette ikke fremgår av skiftene. Dessuten mangler ofte løssørefortegnelser ved skifter nord i dalen fra omkring 1700 og videre en lang tid utover.

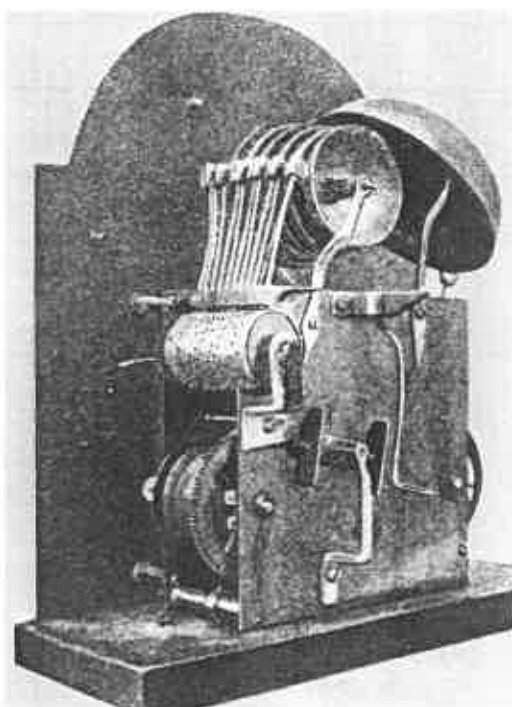

Fig. 74. Urskive til musikkur av Siver Thoresen Ølstad, Lesja. (1756-1810.) Fig. 75. Musikkverk av Siver Ølstad (har tilhørt Ivar Kleiven).

Bygdekunsten i Gudbrandsdalen hadde sin egentlige blomstringstid fra midten av 1700-årene. Den begynte med smiarbeidet og treskjærer-håndverket som hadde gamle tradisjoner å bygge på. Noe senere – omkring 1775 – kom det også fart i klokkemakerkunsten som hadde sin glansperiode til omkring 1840.

Klokkemakerne i Gudbrandsdalen faller naturlig i tre hovedgrupper, den ene i Nordbygdene og sydover til og med Ringebu, den annen i de nederste prestegjeld Øyer og Fåberg og den tredje i Gausdal. I den første gruppe finnes de fleste originale arbeider, også utstyret har delvis et personlig preg. I Øyer og Fåberg holdt urmakerne seg gjennomgående til de alminnelige typer fra byene og Mjøs-bygdene. I Gausdal var det færre som arbeidet i faget, men et par av mestrene der har levert både godt og karakteristisk arbeid.

Den første klokkemaker nord i bygdene var ifølge tradisjonen *Siver Thoresen Ølstad* i *Lesja*, født 1756 på Ølstad. En gild gård som slekten hadde eid gjennom lange tider. For å ofre seg for urmaker-

kunsten overdro han odelsgården til sin bror og kjøpte istedet en mindre eiendom, Rønningen ved Lesja kirke. Der levde han siden og drev urmakeri som sin egentlige profesjon. Han omtales som en aktet og betrodd mann, noen velstand brakte håndverket ham ikke.

I 1789 fikk Ølstad fra amtmann Chr. Sommerfelt brev på å drive urmakervirksomhet i Lesja «saa lenge han villigen for enhver gjør forsvarlig Arbeide for billig Betaling».

Siver Ølstad hadde gode evner og mange interesser. Noen klok-ketyper har han kunnet finne i dalen, og dem har han studert grundig. Siden tok han seg ofte turer til hovedstaden hvor han gikk fra verksted til verksted for å sette seg inn i fagets finesser og for å skaffe seg tidsmessig verktøy. Men han har ikke mekanisk etterlik-net det han har sett, hans klokker har andre dimensjoner, annet preg og til dels andre innretninger enn det vanlige.

Ølstad-klokkene ble snart alminnelig kjent og skattet. De er dyktig utført og har lett gang, men skivenes ornamentikk viser ingen særlig formkunst. (Fig. 74, 75 og fargefoto 76 mot side 208.)

Ølstad bygget også automatverk og annet som ellers er sjelden å se på landsbygden. Ett av disse er beskrevet av Ivar Kleiven:¹ Gjennom en åpning i skiven viste seg en Kristus-figur. Tolv apost-ler var oppstillet på en horisontal ring. Når klokken slo, kom det frem så mange av dem som timeslagene anga. Etter hvert som de nærmet seg Kristus-figuren, bøyet de seg for den.

Uret var på Kleivens tid forlengt forsvunnet. Beskrivelsen hadde han fra eldre folk i dalen. Da Romsdalsmuseet i Molde ble ordnet i 1934, kom et merkelig ur for dagen. En nærmere undersøkelse gjorde det klart at det var Ølstads navngjetne apostelur som omsi-der var kommet til rette. Det svarer også temmelig nøye til Kleivens beskrivelse. En del av apostlene er ennå i behold, men de ser jo nå temmelig luvslitte og forkomne ut (se side 351).

Et annet av Ølstads gulvur hadde en hund øverst i skiven. Når verket varslet blinket hunden med øynene, og når slaget kom viste den tenner og knurret.

Ølstad laget atskillige ur med klokkespill. I alminnelighet fikk han 40 daler for hvert av dem. Klokkene stemte han etter sin fiolin, og klangen er usedvanlig ren. Musikkverkene er like i de ur man hittil kjenner, de har tre melodier som skifter hver fjerde time. I de

¹ Ivar Kleiven: Lesja og Dovre. Kra. 1923.

nordlige bygder finnes det ennå fire slike ur, andre er havnet annensteds.

Ølstad laget også spilledåser og et par lommeur, det het seg at han hadde en egen kunst med å herde fjærene. Han signerte: Siver Ølstad. Læssøe, Siver Toresen. Læssøe eller Siver Rønningen. Læssøe.

Siver Ølstad må regnes blant våre dyktigste landsurmakere. Ved siden av urmakeriet drev han også med annet håndverk, således laget han gode rifler og mekaniske innretninger av forskjellig slag. Pram¹ meddeler fra sin reise i 1804 at Ølstad bl. a. hadde bygget en værmølle som var konstruert med horisontale vinger av hensyn til de voldsomme vindbyger som ofte forekommer i Lesja.

Da Ølstad døde (i 1810) var hans sønn *Siver Siverson* (Syver Syvertsen) allerede en dyktig urmaker skjønt han bare var 17 år. Han ble bonde på Rønningen, drev farens verksted der og sto seg økonomisk ganske godt. Han døde i 1862. En annen sønn, *Tore*, var også urmaker. Han flyttet senere til Trøndelagen.

Hans Thoresen Ølstad, bror av Siver Ølstad, var født ca. 1761 og døde i 1835. Han har laget atskillige klokker. Sangdåser laget han også, presten Heyerdahl kjøpte en for 4 speciedaler «forat prestefruen skulde faa være med i dansen til julen og slippe at spille». Hans Ølstads klokker kommer ikke på langt nær opp mot brorens.

På *Dovre* levde klokkemakeren *Ole Rudi* i tiden frem til 1810/20. Han laget mange ottedagers gulvur.

I *Lom* har Gaukstadslekten fostret 5 urmakere om ikke fler. Den eldste av dem, *Lars Larsen Gaukstad*, var født i 1698. Som yngste sønn hadde han små utsikter hjemme på gården. Han valgte å reise ut og det falt da naturlig å dra til Trondheim som sto i livlig forbindelse med nordre Gudbrandsdalen dengang. I byens protokoller heter han gjerne «Lars Uhrmager». De opplyser bl. a. at han var født i Gudbrandsdalen, ble gift i 1720 i Trondheim, fikk borgerskap der i 1722 og døde 1751. Han leverte godt og pent arbeid som bærer byhåndverkets preg. (Se nærmere under Trondheim.)

Rasmus Olsen Staurust, født 1765, død 1791, er den første klokke-maker som vites å ha arbeidet i *Lom*. Han var i slekt med en eldre bror av «Lars Uhrmager».

Rasmus Staurust var en mann med sjeldent håndlag, godt teknisk

¹ Pram, Christen: Reise i Norge 1804-06.

skjønn og betydelig formsans. Om ham skriver Ivar Kleiven¹ i «Lom og Skjaak» side 321:

«Da han var 16 aar gav han se i læra hjaa ein klukkemaker på Toten, som det sto godt or' 'taa. Avtala millom døm va den, at han skulde gaa i læron i 2 aar, men da ho ha vaaraa 1 maana' kunde han ikje skjøne, at han ha meir aa lære hjaa mestare, og med di rymde han uto læron og kom heim aat Staurust att . . . paa umlag 8 aar arbeidde han go'e 40 stugu-klukko på tale og alle va overlag velgjorde, støe i gangje og vuroge . . . Fleire 'taa klukk kom han Rasmus Staurust gjorde lyt reiknast for aa vera reint mesters-arbei', ikje berre med di at gong-verke er saa framifraa velgjort og 'taa vyrkje, som ikje slits, men tal-skjivon og visarann er reint kunstverk, døm med. Tal-skjivon arbeidde han ofte 'taa kopar og grov døm ut saa nauande fint og skjire, at de var reint ei lyst at sjaa, han grov blomstre og rose, dyr og landskap saa prydeleg, at de visst ikje va aa tvile paa, at han kunde vorte ein heil stor-konstnar med gravstikkon. – Alle klukk kon hass Rasmus er slag-klukko, og mange vise aarstal, maana's-namne, maan'-skjifte, vikudag og dag tal, men han gjorde ingor med songverk. Siste klukka han emna paa ha han nok tenkt skulde vorte mesterverke hass, for ho skulde dregje se upp sjøl, men saa kom dauen og enda allt hass arbei'. . . folk som skjøna se paa klukkemaker-konst sij, at staar ikje arbei'e hass over arbei'e hass Sjugur Ølstad, saa staar de ikje onde di hell.»

Til tross for at Staurust hadde gått i lære på Toten hos en klokke-maker «som det sto godt or' 'taa», bærer hans klokker et preg som er fremmed for Toten-urene. Det er tydelig at mesteren har kjent forskjellige verk av utenlandsk opprinnelse samt arbeider fra Hedmark og andre dalfører. Dette har sikkert gitt ham rike impulser, men dertil har han gjort en selvstendig innsats og formet sin egen type både når det gjaldt verk og skive. Denne type er brukt av senere klokkemakere i Lom og andre steder i Gudbrandsdalen.

Staurust-klokkene har store, solide og holdbare verk. Til utstyret av skiven skar han egne modeller. Navneplaten holdes av to kne-lende keruber i høyt relieff, nokså tungt utført. Hjørneornamentene dannes av kraftige barokkranker og tallringen har gjerne en løpen-

¹ Ivar Kleiven, lokalhistoriker og folkeminnesamler. Født i Vågå 1859, død 1934. Har bl.a. forfattet en rekke kulturhistoriske verk om Gudbrandsdalen. Se H.G. Forfang: Ivar Kleiven (1945).

de gravering av nederlandske buelinjer. Timeviseren bærer gjerne Christian VII's initialer i gjennombrutt arbeid.

Ingen av de senere klokkemakere i Lom nådde opp mot Rasmus Staurust.

Av og til treffer man på klokker av Staurust-skolen med rokokko ornamentikk i hjørnefeltene, tildels også i overdelen. Men skivene har beholdt det sikre og kraftige preg fra den første mesters tid.

Jon Olsen Staurust, født 1769, død 1852, var yngste bror av Rasmus Staurust og tok etter ham i faget. En god del klokker bærer Jons navnetrekk. (Fig. 77.)

En tid etter brorens død overtok han gården. Han omtales som en dyktig jordbruker og en foregangsmann på sitt område. Således var han den første som dyrket «kantefler» (kartofler) i Lom, og to ganger fikk han medalje fra Det norske landhusholdningsselskap. Men urmakeriet fikk han liten tid til i denne periode. I 1820-årene lot han Staurust gå til sin sønn. Selv kjøpte han Gløverstad i Skjåk, og etter den tid nevnes han iblant som *Jo Gløverstad*. Der fikk han bedre tid til å ofre seg for klokkemakerkunsten.

Hans klokker er solide og enkle. Noen av dem har skiver av mes-

Fig. 77. Skive fra gulvur av Jon Olsen Staurust, Lom. (1769-1852.) (De Sandvigske Samlinger.)

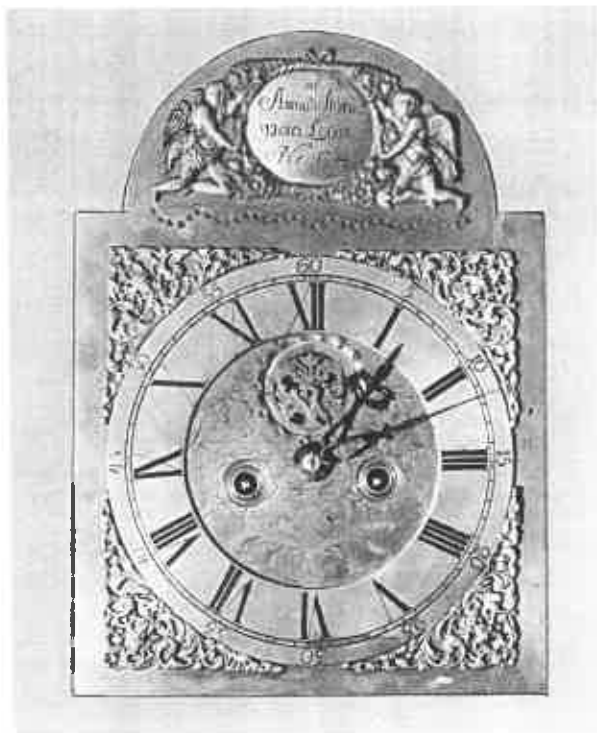

Fig. 78. Urskive av Amund Rasmussen Staurust, Lom (1777-1840). Fig. 79. Gulvur av samme mester.

sing, andre av jern eller tre med støpte ornamenter. På Vågåmo står en av hans vakreste klokker hvis tallskive er dekket av rik ornamentikk i bondebarokk, meget dyktig gravert. Ellers kan hans gravering ofte være middelmådig.

Det nevnes undertiden en klokkemaker *Iver* Olsen Staurust. Dette skyldes en feil-lesning av fornavnet Jon som ofte er gravert med mange flokede slyngninger.

Amund Rasmussen Staurust, født 1777, død 1840, var søskenbarn til den første Staurust-urmaker og ektet dennes halvsøster. I 1804 fikk han Staurustøygaren i medgift. Der førte han opp nybygg, dro selv hver stokk fra skogen, tømret og innredet huset. I 1834 make-skiftet han eiendommen med Elveseter i Bøverdalen og flyttet dit.

Som gutt vanket han meget hos Rasmus Olsen Staurust og har vel da gått i lære hos denne. Senere slo han seg ned som klokkemaker. I alt har han gjort 104 klokker. De er støe i gangen og vel ansett. Mange har messingskiver med gravert midtfelt, andre har malte jernskiver. (Fig. 78 og 79.)

Rasmus Elveseter, sønn av den foregående, var født 1798, og døde i 1867. Ved siden av gårdsbruket drev han flere håndverk. Han var således en dyktig treskjærer og bøsse-maker og dertil en kjent gravør. Dessuten laget han ikke så få klokker. Hans arbeider vitner om stor håndferdighet og sans for gode former.

Erik Rusten, født 1803, død 1879, virket som skolemester i sine yngre dager. Senere kjøpte han gården Rusten i Bøverdalen. Nevenyttig som han var har han bl.a. også gjort noen klokker, deriblant et tårnur med 4 skiver. Han bygget Galde kirke og skar ut altertavlen til den.

Ved støpning av messingdeler til klokkene var det meget om å gjøre at formsanden var av den rette sort. Under et fjøs på Vekje, nederst i Bøverdalen, fantes et slag som var særlig etterspurt. Staurusturmakkerne hentet støpesand der, og ellers kom både klokkemakere og gjørtlere langveis fra i samme øyemed.

I *Skjåk* var *Ola Maurtuven* i Bråtådalen kjent som en utmerket og kunstforstandig smed. Også hans klokker er rosende omtalt. Han er født i 1760 og døde 1837.¹

Fra *Vågå* kjenner vi ingen klokkemaker før begynnelsen av 1800-tallet.

Erland Lien, født 1786, død 1860, nevnes som den første der i bygden. Han tilhørte Laugrust-slekten hvor anlegg for kunsthåndverk gikk i arv. Broren var sølvsmed, faren smed, bestefaren viden kjent som kunstsmed og felemaker.

Erland gikk tidlig til smien og ble snart en av de første i faget. Omkring 1810 var det kommet mange ur inn til bygden. Erland tok seg til å reparere både gulvklokker og lommeur. Senere fikk han høre at det i Fåberg var en klokkemaker som hadde lært håndverket i byen. Etter en kortere læretid hos denne, dro han til Christiania. Der gikk han fra den ene urmaker til den annen, gjorde seg «rar og jaappot» og søkte å lure seg til mer av kunsten. Hjemme laget han seg verktøy og satte i gang med å lage klokker. Av gulvklokker har han laget omkring 50 stykker. En del av dem har messingskive som kan være ganske flott utført, mens hans billige klokker med hvite skiver er simple å se til. Flere av hans verk går mindre godt og viser atskillig slitasje da hjulene ikke alltid er korrekt skåret. Erland

¹ *Ivar Kleiven*: Lom og Skjaak. Kra. 1915 s. 320.

forsøkte også å lage ur med svingverk, men sluttet snart med det. Han hadde hverken øre til å stemme klokkene eller tålmodighet til å samarbeide verket. Samtidig arbeidet han fremdeles som smed, hans låser som det sto ry av, ble tinget helt fra Christiania.

Erland Lien var rastløs av karakter og hadde vanskelig for å samle seg til et målbevisst arbeid. Han tjente godt, men satte pengene over styr. Som klokkemaker har han vært overvurdert.

Frederich Toug, «Frik To», født ca. 1795, død ca. 1860, var bosatt på To i *Sel sogn*, anneks til Vågå. Han var lam i venstre hånd og støttet hammerskaftet mellom benene når han smidde. I urmakerfaget var han selvlært, bortsett fra at han hadde arbeidet en kort tid hos en urmaker i Fåberg. Han har laget over 100 klokker, deriblant et stort tårnur til Tofte¹ på Dovre og ett til Røros. Hans klokker er holdbare og går støtt. De fleste av dem har malte skiver og utmerker seg ikke hva utstyret angår. «Frik To» døde som føderådsmann.

Hans Paulsen Tolstad, født ca. 1820, død ca. 1898, var av kjent ætt og bygdens største grunneier. Han var levende interessert i alle slags maskiner og mekaniske innretninger. Treur laget han en hel del av, de fleste forærte han bort. Til noen av sine venner laget han tårnur som viste tiden til 4 sider og slo spisetidene på matklokken. Også disse ur var vesentlig av tre.

Christopher Storvig, født 1803, død 1884, drev med forskjellig slags håndverk utenom gårdsarbeidet. Han laget også klokker, men hans arbeider på dette felt står ikke høyt.

Ringebu har hatt en fremtredende mester i *Torgjer Romsaas*, født 1716, død 1792. Han er den første urmaker i Gudbrandsdalen som nå kjennes ved navn. Romsaas sies å ha lært urmakerkunsten i København. Muligens har han tjent ved garden der² og benyttet anledningen til samtidig å gå i urmakerlære. (Fig. 80 – fargefoto mot side 208.)

På nedre Segelstad står en av hans seneste gulvklokker. Den er fra 1786. Han har vel laget den som sitt mesterverk. I hvert fall må den regnes som det mest kunstferdige og gedigne urmakerarbeid i dalen. Foruten timer, minutter og sekunder, viser det datum, uke-dag, månedsnavn, årstall og dyrekretsens tegn. Opprinnelig hadde

¹ Den norske turistforenings årbok 1952 s. 24.

² De fleste soldater ved den danske garde (livgarden til fots og grenaderregimentet) var nordmenn.

det også et automatverk med 12 apostler. De gikk sin gang på en ring bak en glassrute på venstre side av klokkehodet og vandret frem når timeslaget falt, hver gang så mange av dem som slagene anga. Figurene og innretningen for dem er nå borte. Antagelig er noe kommet i ulage der, eller klokken har gått så lenge uten rensning og tilsyn at tyngden på loddet ikke lenger var tilstrekkelig. Så har man fjernet automatverket for å lette gangen. Også når det gjelder utstyret står klokken på Segelstad i en særklasse, skiven er særdeles vakker, flott modellert og fint støpt. En rik dekor av rokokko-ornamenter fyller overdelen og hjørnefeltene. Sentralpartiet er dekket av graveringer omkring en plate med dyrekretsens tegn. Den brede tallring bærer innskriften: Romsaas, Ringeboe. Det er mulig at skiven, ringen og ornamentene er utført ved et byverksted, men ellers er uret i sin helhet utvilsomt laget av Romsaas.

På nabogården står et enklere gulvur av ham. Det er bare innrettet med de vanlige 3 visere, men både verket og messingskiven er dyktig gjort. Ringen har store arabiske timetall. Navneplaten er signert: Torger Romsaas. Ringeboe.

Fig. 81. Gulvur av Johannes Arnesen Røhr, Ringsaker. Fig. 82. Klokkekasse fra Fiflet, Fåberg. (De Sandvigske Samlinger.)

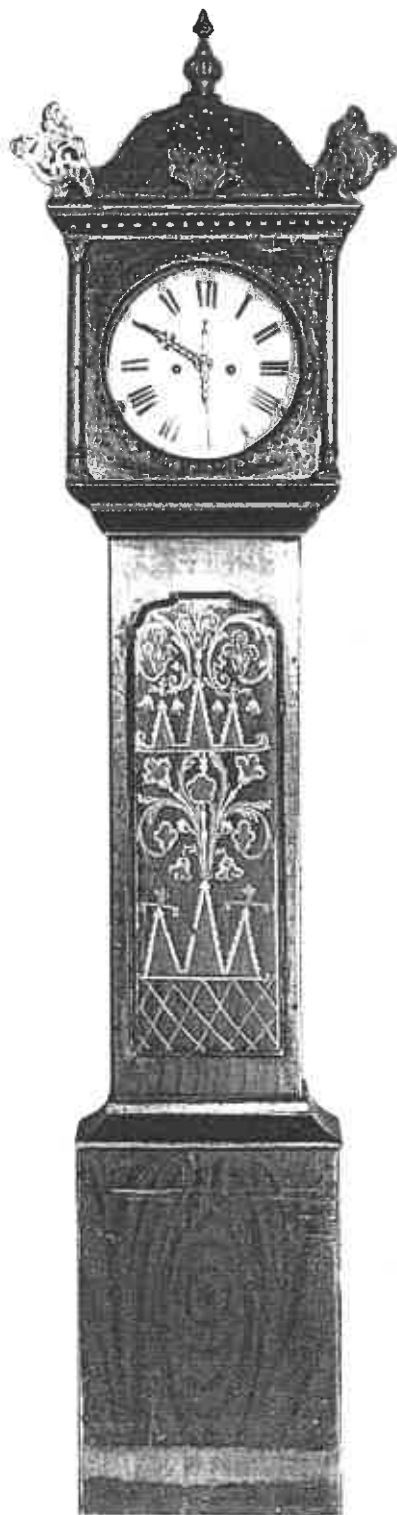

Fig. 76. Gulvur av Siver Rønningen. Står i peisestuen på Bjerkebæk, Lillehammer. Fig. 80. Gulvur (1786) av Torgjer Romsaas. Står på Nedre Segelstad gård, Ringebu.

Fig. 87. Klokkekasse fra Dovre. De Sandvigske Samlinger. Fig. 175. Klokkeskap fra Oppdalsbygden, skåret av Sjurs-Aan. Trøndelag Folkemuseum.

Fra denne bygd var også *Torger Andersen Romsaas*. Han dro over til Trøndelagen og slo seg ned ved Jonsvannet i Strinda. Her drev han og hans sønner en stor produksjon av enklere klokker. Se under Sør-Trøndelag.

Christopher Ring flyttet fra Gausdal til Ringebu i 1780-årene. Han var en dyktig klokkemaker.

Johannes Arnesen var født 1756 og døde i 1821. Han forlot Ringebu, giftet seg i 1798 til Bårdseng i Fåberg og kjøpte i 1800 gården Røhr i Veldre på Ringsaker hvor han siden holdt til. Det finnes en uttrykt innberetning av 1789 fra fogden i Gudbrandsdalen med en fortegnelse over håndverkere i distriktet. Der heter det bl.a.: «Johannes Arnesen, Løsgjenger, arbeider maadelig». Fogdens dom kan vel stemme for de fleste av Arnesens klokker, men det finnes da enkelte som ikke er så ille.

Han signerte: Johannes Arnesen, Johannes Baardseng, Johannes Arnesen Røhr, Johannes Røhr i Ringsaker. (Fig. 81.)

Fra Øyer kan bl.a. nevnes *Christen Raabøel* (eller *Hovde*) som var flyttet inn til bygden fra Biri i 1836.

I Fåberg prestegjeld nederst i dalen var folk tidlig langt fremme i all slags håndverk. I «Budstikken» for 1818 uttales det: «Faaberg har i Forhold til Folkemængden maaske det største Forraad som nogen Bygd besidder av duelige Arbeidere næsten i alle Fag. Foruden Tømmermænd, Snedkere og Smedde findes her gode Møbel- og Vognmagere, Kobbersmedde, Metalarbeidere, Malere, Læder- og Skindarbeidere . . .» – Fra gammel tid ble det drevet en betydelig småindustri i metallbransjen. Således fantes det i 1789 13 knappemakere i Fåberg (og Øyer). Senere tok gjørtlerfaget oppsving. Eilert Sundt kunne i 1867 fortelle at det i Lillehammers omegn fantes omkring 50 gjørtlere, få læregutter innbefattet.

Det var på denne bakgrunn naturlig at også klokkemakerkunsten lett fant sin plass i prestegjeldet. Håndverket er antagelig eldre der enn andre steder i dalen. Det nevnes allerede i 1743 av sognepresten Hans Bircherod i hans innberetning til kanselliet: «Indvaanerne ere inventieuse, som sees deraf, at endogsaa de fleeste efter en maanedlig Øvelse præstere Snedker, Tømmermand, Skoemager og Smed, ja endog Billedhuggere og Uhrmagere.»

I Fåberg ble urmakeriet drevet i stor stil og det antall klokker

som ble laget der var betydelig (Fig. 82). Derimot kan det ikke sies at mestrene har utmerket seg særlig ved originale arbeider og faglig kyndighet.

Klokkemakerkunsten i bygden har vært gjenstand for påvirkning fra flere kanter. Enkelte av de eldre klokkemakere har lært seg håndverket under militærtjeneste utenfor landet, andre har klart å skaffe seg en del kunnskaper hos urmakere i Christiania. Urmakeriet på Toten har hatt atskillig innflytelse selv om Toten-skivenes særpregete utstyr ikke vant innpass. Også ettervirkninger fra Pihls skole har nådd hit.

Blant de eldre klokker som ble laget i bygden finnes forskjellige typer, men ingen som kan sies å være egen for Fåberg eller de nedre bygder. I den senere tid fikk de hvite skiver helt overtaket og derved er det individuelle preg som hist og her kunne spores i utstyret, forsvunnet. Klokker med innretninger av mere kunstferdig art har jeg ikke funnet på disse kanter.

Klokkemakerne fra de eldste tider kjennes ikke lenger av navn, og de initialer som finnes på enkelte av deres klokker vet folk ikke å tyde.

Iver Rasmussen og *Christen Myhren* hadde lært profesjonen i Holstein mens de lå der blant de norske tropper i 1758-63. Av *Iver Rasmussens* klokker kjennes flere. De har gode verk men skivenes graveringer er ikke noe særlig fint utført. Sønnen, *Rasmus Iversen*, var også klokkemaker. Hans arbeider liknet farens.

Christen Knudsen Hove, født 1748, død 1801, var gårdbruker, sølvsmed og klokkemaker. Han hadde arbeidet som urmaker hjemme og var senere en tid i København. Urmakerverktøyet som han der hadde kjøpt seg, gikk i arv til sønnesønnen *Nils Hove*, som også drev urmakervirksomhet (s. 128).

Arne Olsen (Ulland) var født på Sveen 1753 og døde 1825 på Søndre Lien. Han nevnes i 1789 både som snekker, smed, urmaker og knappestøper. Som ung kom han til Ulland hvor han slo seg ned som håndverker. Han hadde bevilling som snekker fra 1789 og i det militære hadde han arbeidet som bøsse-maker, et yrke som senere kom ham til nytte som klokkemaker. («Folkebladet» nr. 95 av 23. aug. 1910.)

«Arnesenklokkene» som de gjerne kaltes, hadde ofte datoviser. Signaturen på skiven kunne variere: *Arne Olsen Sveen*, *Arne Ol-*

sen Ulland, Arne Olsen og Ole Arnesen. Klokkekassene som han snekret selv, utstyrte han mer eller mindre flott. De fineste 8 dages slagur med datoviser gikk for 15 daler, de simplere var billigere. Arne var også en dyktig rosemalar hvilket hans klokker bærer det beste vitnesbyrd om

Amund Olsen som levde i annen del av 1700-tallet var fra Saksumdalen. Han laget også klokker – disse signerte han A.O.S.

Christen Tangens navn finnes på flere ganske gode verk utstyrt med messingskive og datumbue.

Brødrene *Paul* og *Lars Baalseng* (Baardseng) var begge meget virksomme i faget. De fleste av deres klokker ble imidlertid laget etter at de i begynnelsen av 1820-årene var flyttet fra bygden, den ene til Biri, den annen til Ringsaker.

Christen Syversen Engen, født 1780, død 1859, bodde på plassen Kastrudengen syd for Jørstadmoen. Christen Engen har gjort en mengde klokker av middels kvalitet. De fleste har hvite skiver. Han skal også ha laget orgler og «spillebord med strenge». På Børkje gjorde han en stor tårn-klokke.

En av hans elever *Christen Christensen Stræte* (sønn av Christen Myhren), født 1795, død 1885 var den mest kjente og ansette klokke-maker i Fåberg. Han var en tid husmann under Lien og kjøpte siden gården Stræte oppe i åsen. Der drev han som gårdbruker og urmaker. I sine siste år bodde han nede i bygden hos datteren. Han leverte solide og pålitelige verk, uten at det dog kan sies at hans arbeider byr på noe av særlig interesse. En del av hans klokker har tallskiver av messing, men de fleste har hvitmalte jernskiver. Han signerte som oftest C.C.S.

Christen Stræte har hatt en meget stor produksjon. I 1859 hadde han nådd nummeret 399. På Kjetlien står nr. 428. Mange av hans arbeider finnes utenfor Fåberg.

Til *Gausdal* må urmakerkunsten ha funnet vei ganske tidlig. Den har vesentlig holdt til i Vestre Gausdal. Klokkemakerne var ikke mange i tallet, men iallfall et par av dem har levert arbeider som er all ære verdt.

Av mestrene i *Vestre Gausdal* er *Lars Engebretsen* (*Ingebretsen*) *Roterud* den eldste jeg har funnet sikre opplysninger om. Som tidligere nevnt (s. 182) var han født i 1734 i Bårdslustuen i Olstad-

Fig. 83. Veggur med utskåret akantusranke. Fig. 84. Skive til jernur av renessanse-type. (De Sandvigske Samlinger.)

grenden og flyttet i 1771 til Roterud i Biri hvor han døde. Han var en høyt ansett klokkemaker.

Christopher Ring (Ringen) som var født på Kalstad i 1761, giftet seg på Bakke i Ringebu og flyttet dit. Han har laget mange og gode klokker, noen med datumbue og måneverk. I en utrykt innberetning av 1789 fra fogden i Gudbrandsdalen heter det: «Christopher Ring, 30 Aar, arbeider for ingen (d.v.s. selvstendig), arbeider godt». Ivar Kleiven har slått på at Ring kanskje har lært faget hos prost Abraham Pihl i Vang hvis far Andreas var sogneprest i Gausdal. Dette er lite trolig. I hvert fall har Ring gjort flere klokker før Pihl kom til Vang. En av dem bærer således årstallet 1786.

I *Østre Gausdal* prestegjeld arbeidet *Engebret Olsen Lindvig*, født 1775, død 1850. Han var bosatt på Reiten i Follebu. En del av hans urmakerverktøy finnes i samlingene på Maihaugen.

Niels Stenersen Holslien og *Syver Iversen Aspesletten* i samme

sogn har laget en del klokker av middels kvalitet i første halvdel av 1800-tallet.

Syvert Matzovn (Sjur Mas-omna) var smed. Han laget også klokker, om enn ikke så mange. De er store og temmelig grove. Til prost Vibe på Gausdal prestegård gjorde han en innretning som var til å feste på kariolen for å varsle når halvmilen var kjørt. Syvert Matzovn omtales som en klok og sindig kar og hendig som få. Men han var lite for seg og ble gående som en fattig mann all sin tid. Han døde omkring 1850.

I De Sandvigske Samlinger på Maihaugen finner man en rekke gamle klokker av stor interesse. (Fig. 83.) Jeg skal i det følgende komme nærmere inn på enkelte av dem.

I første rekke må nevnes to jernur av renessansetype. Det ene (Fig. 84), et høyt hylleur, bærer en rund hvit tallskive inndelt med kvarter som minste intervall og forsynt med store arabiske timetall som senere er overmalt med romerske. Tvers over skiven finnes signaturen: *Torger Sot*¹ *Sveen Øen*. Alle opprinnelige hjul og øvrige deler er av jern. Verket er håndfritt laget. Det er bygget mellom jernstolper og to smale vanger. Senere har imidlertid en eller annen smed – kanskje Torger Sotsveen selv – klinket det inn mellom simple jernplater. Dessuten er den gamle reguleringsmekanisme svingarmen, erstattet med pendel. Uret er et byarbeid. Typen tilhører første halvdel av 1600-årene. Gulvkassen som det nå står i, hører ikke sammen med verket. – En annen klokke av liknende grunntype, men mindre, yngre og simplere utført, er innkjøpt på Storengen, Vågå. Den bærer en firkantet tallskive som i 1700-årene er påskjøtt en halvrund overdel. På skivens rødmalte bunn er festet tinnornamenter av tidlig engelsk mønster, antagelig er disse anbrakt da reguleringen ble ombygd til pendelgang. Uret kan være laget på landsbygden.

Blant gamle gulvklokker i samlingene kan videre nevnes et hollandsk klosterur som ennå har sin svingarm-regulator i behold. Et annet klosterur, innkjøpt i Vågå, er bygget med pendelregulering og er således yngre enn det foregående. Etter tradisjonen skal det ha tilhørt en sorenskriver i dalen. Engelske pendelur av lanter-

¹ I Gudbrandsdalen finnes stammen *sot* i navnene *Sota* og *Lille Sota*, elver i Ostradalen, Skjåk.

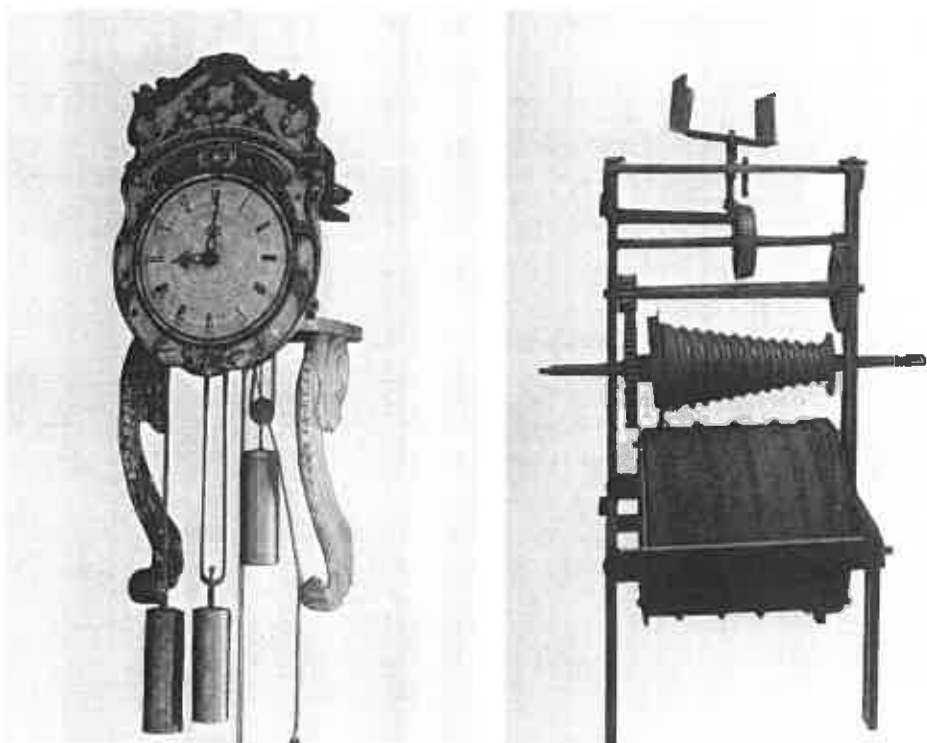

Fig. 85. Tysk hylleur med orgel fra Haugen i Lesja. Fig. 86. Stekevender antagelig fra Hundorp. (De Sandvigske Samlinger.)

netypen finner en også i samlingene Tyske ur er det mange av. Særlig flott er et stort hylleur, kjøpt på Haugen i Lesja. (Fig. 85.) Det briljerer med en meget elegant tallskive utført i rokokko, og har musikkverk med 16 piper. Tradisjonen forteller at en bygdekunster har laget uret, men beretningen er feilaktig og hører til de villedende myter som ofte har dannet seg om klokker av sjeldnere karakter. Der finnes også atskillige andre utenlandske ur, men ingen fra særlig langt tilbake i tiden. Flere er anbrakt i «hus» eller innfatning av gudbrandsdalsk arbeid.

Et lite veggur kjøpt i Kvikne, nordre Fron, er nok utført i dalen, men etter tysk modell. Det er uten slag, har døngang og snoropptrekk. Ganghjulet er av kobber, men alle andre hjul er av tre med jerntapper. Uret er innfattet i en vakker kasse hvis skurd minner om arbeider av den kjente treskjærer Jacob Klukstad, død 1773. Et annet døgnur med jernskive og fritt utførte rokokkoornamenter, snoropptrekk og timeviser, synes å være av trøndersk opprinnelse